

ismert lavírozó politikus, Vécsey pályáját. Kölcsey arcélében pedig azt a kevésbé ismert vonást, hogy az elveihez következetesen ragaszkodó moralista milyen jól taktikázó, sőt helyenként ravasz politikus tudott lenni, ha kellett. Idézi a tanulmány a történetész Barta István véleményét, mely szerint Kölcsey politikai műveit nem lehet megérteni a szövegek pusztán irodalomtörténeti elemzésével. Ám mint e tanulmányból itt kiderül, a politikai helyzet taglalása is kevés helyenként: a szövegekből kihámozható indulat, személyes tényezők, a hangsúlyeltolódások fontos jelentései arra figyelmeztetnek, hogy a történeti, politikai vizsgálat csak a pontos, irodalomtörténetileg is hiteles szövegelemzéssel együtt lehet igazán meggyőző — miként ezt Taxner-Tóth Ernő írásában is látjuk.

E módszerbeli körütekintés fontosságára hívja fel a figyelmet Takács Péter írása is: *Szatmár megye albizottságának véleménye az Országos Bizottság Urbariális jelentéséről*. Egyfelől kimutatja, hogy Kölcsey előterjesztése nemcsak politikai jelentőséggel bír, szépírói erényekkel formált írásnak tartja — joggal. Az irat teljes szövegét közli, majd azokat a korrekciókat, amelyeket a „magyar Rendek kívánságára” hajtottak végre rajta: a szabad költözés és a bormérés jogában némi korlátot állítanak; a legelő kiszakításáról írott paragrafust, mivel ehhez nem szükséges törvény, fölöslegesnek ítélik, tehát törlését javasolják; a kilencedről szóló rendelkezést pontosítják. Az irodalmár itt kevés, nem túl jelentős korrekciót lát, s ezért túlzónak látszik a bevezetőben olvasott kommentár: hogy „kilúgozták” a javaslatot, hogy „köznapivá silányították” annak műalkotásba illő

értékeit, hogy „megfosztották azt politikai tartalmától, liberális töltetétől”. Jó lett volna itt is tüzetesebb, történeti és irodalmi szöveg-elemzés, amelyből talán jobban, világosabban látnánk a beavatkozás irányát, jelentőségét. — Ratzky Rita a pozsonyi Egyetemi Könyvtárban található Kölcsey politikai beszédek dokumentumait ismerteti. Az írásokat négy-öt személy másolta, Szalay László szerkesztette. Tanulságos a hibák jelzése — ezek ugyanis, mint a szerző jelzi, öröklődnek kiadásról kiadásra. Felsőrol aztán törléseket, szöveg-eltéréseket, szövegek összezsúfolását, jelez helyesírási változtatásokat. Ez utóbbiakat helyenként többnek is látjuk: ha például az eredeti *kebleinket, virtus, tettei* helyett *keblünk, erény, tettét* változatot olvasunk, azt már jellegzetes stílári elterésnek, modernizáló, magyarosító beavatkozásnak tarthatjuk. A kéziratok helyenként kronológiai tanulsággal szolgálnak; helyenként a cenzura törléseit pótolják a teljesebb szövegváltozattal. E cikk fontos híradásai nyomán bizonyos, hogy egy következő kiadásban, sajtó alá rendezésben nem kerülhet meg e kéziratgyűjtemény tanulságaink érvényesítése.

Végül befejezve a *Remény és emlékezet* olvasását, behajtva a kötet tábláját, áráról értesülünk: száz forint — ma már nem magas ár a szépen, gondnal kiállított kötetért. De szeretnénk hinni, hogy nem az összeg ajánlja majd, hanem a költő-politikus sokoldalúan megvilágított alkotói és morális nagysága, s a tanulmányok szakmai értékei. Szívesen írának, hogy talán majd szélesebb körökben is visszhangra talál — de ki mer ma ilyen ábrándos reményt táplálni egy magyar író emlékezetéről?

Mezei Márta

MINORITA ISKOLADRÁMÁK

Sajtó alá rendezte Kilián István. Bp. 1989. Akadémiai Kiadó. 958 l. (Régi magyar drámai emlékek, XVIII. század, 2.)

Jó három évtizede annak, hogy megjelent a *Régi magyar drámai emlékek* két vas-kötete (1960), így a drámai műnem magyarországi szövegeimlékei a középkortól a 17. század végéig kritikai kiadásban a kutatás rendelkezésére álltak. Nem így

a 18. századi iskolai színjátszás forrásai, amelyek nyomtatásban nem (vagy csak töredékesen) láttak napvilágot. Igaz ugyan, hogy a kései barokk kor iskoladrámáiról sok részismeret halmozódott fel, teljes kép viszont nem állhatott róluk össze épp a feltá-

rás rendszerességének hiánya miatt. Mivel azonban a különféle katolikus és protestáns iskolák színjátszása nemcsak az irodalmi múlt szempontjából, hanem egyháztörténeti, néprajzi, művészettörténeti, zenei és pedagógiatörténeti szempontból is figyelemre méltó s mással nem pótolható ismeretanyagot ölel fel, szövegeinek kiadása jogos igényként került előtérbe. A *Kilián István és Varga Imre* sorozatszerkesztésében beindult kiadási tevékenység első eredményeinek egyike a 18. századi minorita drámák kötete, amely húsz magyar nyelvű drámaszöveget tartalmaz, teljes kritikai apparátussal együtt.

Mint arra Kilián István a kötet bevezető tanulmányában utal, a „kiadványban azok a magyar nyelvű drámaszövegek, töredékek vagy programok jelennek meg, amelyek a XVIII. századi Magyarország minorita iskoláiban előadtak, vagy előadásra szántak”. A húsból 16 darab szövege teljes, két dráma töredékesen maradt fenn, kettőnek pedig csupán a színlapja szerepel a kötetben, a szöveg egésze ismeretlen. Ez utóbiakkal kapcsolatban felmerülhet a kérdés, szükséges volt-e közlésük, nem inkább csak hiánytalan textusokat kellett volna kiadni. Úgy hisszük, mindkét töredék (a megszemélyesített „Hit”-ről szóló kantai és a „szerelem bilincsei”-ről elmélkedő miskolci darab, az 1. és a 7. számú) szolgál annyira új ismerettel, ami a jelen közreadást indokolja. A miskolci töredékről például most derült ki, hogy szerzője Knáisz Mihály, akinek drámaírói, rendezői tevékenysége eddig ismeretlen volt. A miskolci minorita a neves jezsuita szerző, Nicolaus Avancini egy drámáját adaptálta, így Avancini magyarországi hatásához is adalékot nyertünk.

A két színi program ugyancsak tanulmányos. Valószínűleg jól sejti Kilián István, hogy a leglátványosabb kantai előadások egyike lehetett *A szavaszező Hebius* színrevitele, a szereplők száma és előkelő származása ezt igazolja. Kuriozumnak számít a színlap datálásának módja, az évszámrejtő kabbalisztikus vers a programfüzet végén. A másik színlap, a Miskolcon előadott *Jeroboám*, amely Galló Joachim szerzeménye, szintén jezsuita minta (Franz Neumayr) után íródott, s még így (az eredeti szöveg híján) is sok információt ad a bibliai tárgyú darabok rendezését illetően.

A 16 teljes drámaszöveg közül egy Miskolchoz, egy Nagybányához köthető, a

többi 14 Kézdivásárhely–Kanta minorita iskolájában keletkezett, tehát elég egyértelműen állítható, hogy a minorita iskolai színjátszás egyik centruma Háromszékben volt. A kantai minoritáknak az egész 18. századon át folyamatosan működő színjátszásáról Kilián István egy korábbi tanulmányában már részletesen beszámolt (*A magyar nyelvű színjátszás Kézdivásárhelytől a XVIII. században. Művelődéstörténeti tanulmányok*, Bukarest 1980, 221–231.), itt most — igen takarékosan — csak utal a korábbi összefoglaló tanulmány eredményeire. Egyfelől dicséretes a bevezetés tömörsége, másfelől viszont a későbbi kutatók dolgát megkönnyítette volna, ha a nehezen hozzáférhető helyeken közölt korábbi idevágó írások megállapításai bővebben helyet kaptak volna a mostani antológiában. „Feltűnő, hogy ennek a kis falucskának katolikus iskolájában nagyobb számban játszottak profán témájú darabot, mint vallásosat” — írta már korábban Kilián István, s ez a szempont talán itt is nagyobb hangsúlyt érdemelt volna. Igaz, a minoriták szerepét „a dráma és a színház profanizálásának folyamatában” kiemeli, de az egyes témák részletesebb s csoportok szerinti bemutatása ezt kitűnően illusztrálná. Indokolja viszont az itteni szűkszavúbb, visszafogottabb fogalmazást, hogy ezúttal nem a teljes kantai drámatermés bemutatásáról van szó, hanem csak a magyar nyelvűekéről, tehát a 69 színi előadásból itt csak tizenhatnak a szemügyre vétele történhetett meg. Maga a sajtó alá rendező is figyelmeztet rá: „az itt megjelent szövegek, programok vagy töredékek tehát nem alkalmasak arra, hogy csak ezek alapján akár tematikai, akár bármilyen szempontú következtetést levonjunk. Számba kell tehát vennünk valamennyi címet, adatot, programot, szöveget, hogy a minorita színjátszás helyét meg tudjuk határozni. Ezek a magyarországi iskoladrámák forrásai és irodalma sorozatban fognak megjelenni” (13.).

Ezzel természetesen egyetérthetünk, s így nem lenne helyes, ha most valamiféle általánosító megállapításokra törekednénk, megelőzve az említett források megjelenését. Egy kérdést, nem is újkeletűt, talán mégis érdemes már most is felvetnünk. Azt ugyanis, hogy az igen sokszor jezsuita forrásra visszavezethető minorita daraboknak

menyire van önálló karakterük, rendi jellegük. Kilián szerint „a minorita színjátszás két véglet között, a szakrális és didaktikus jezsuita, valamint a népies, katolikus ferences gyakorlat között lebeg”. E megállapítás lényeges és helytálló (bár a *ferences* szó előtt a *katolikus* jelző felesleges), továbbfejleszteni viszont akkor lehet majd, ha a ferences színjátszásról a jelenleginél alapsabb ismereteink lesznek. Ebben egyébként bizakodhatunk, tekintve, hogy a 18. századi magyarországi iskolai színjátszás részleteinek feltárását most már egész kis kutatócsoport vallja céljának, s a munkába a tapasztalt szakemberek (Varga Imre, Kilián István) mellett több fiatal kutató is bekapcsolódott.

A hűz drámaszöveg közül tizenegynek a kinyomtatására most első ízben került sor, kettőt néhány évvel korábban már maga Kilián tett közzé (Miskolc 1967), négynek már volt újabbnak — de nem kritikai — kiadása, három szövegnek pedig 18. századi edíciója is rendelkezésre állt. Ha viszont hozzávesszük, hogy az utóbbi háromból kettő színlap, akkor azt láthatjuk, hogy valóban korabeli kiadásban csupán Juhász Máté: *A Krisztusnak érettünk való kinszenvedéséről* (Kolozsvár 1761) c. művének szövege maradt ránk, s így a kötet sajtó alá rendezőjének filológiai teljesítménye még inkább elismerésre méltó. Annál is inkább, mivel a betűhív közlés feladatát magas színvonalon oldotta meg, még sajtóhibákat is alig talál a kötetben, pedig a helyesírási következetlenségek és különbözőségekre erre sok alkalmat kínálnának.

A drámák nagy részének (13 darabnak) forrása a *Liber Scholarum Cantu* című kézirata, amely a debreceni KLTE könyvtárban található Ms 168/1 jelzettel. Ez tartalmazza azt a — talán tetralógiának is nevezhető, mert összefüggéseket mutató — négy komédiát, amelyek mindegyikét 1774–75-ben adták elő Kantán Miklósi Ambrus és Jantso Ferenc rendezésében. Ez a drámacsoport a háttérben Molière ihletését mutatja (*Az úrhatnám polgár*, *Scapin furfangjai*), természetesen igen leegyszerűsítve a francia szerző jellemábrázolását, dramaturgiai megoldásait. Azt is valószínűsíti Kilián

István, hogy nem a francia eredetiből dolgoztak az adaptálók. De ezt tudva is a magyarországi Molière-recepció fontos adatként tarthatjuk számon e bohózatokat.

Az igen körültekintő filológiai vizsgálatok sem tudták megnyugtatóan tisztázni e négy darab szerzőségét. Mivel perdöntő adat nem áll rendelkezésre, az attribúció óvatossága indokolt, sőt néha mintha már kissé túlzó is lenne. A magunk részéről eléggé megalapozottnak érezzük azt a fejtegetést, amely szerint Jantso Ferenc szerzőként számbajöhet (737.), mivel a négy darab összefüggései, erdélyi helynevei kantai provenienciára utalnak. S hogy a háromszéki minorita iskolában „drámaszerzői műhely” működött, az a jelen kötet anyagából még az eddigi ismereteinknél is világosabban tűnik ki. Vajon ha valamely neves jezsuita szerzeménye lett volna a négy dráma, nem említették volna meg annak nevét a kolligátumban? S vajon nem éppen azért maradt-e a tetralógia anonim, mivel a színrevivő maga volt a szerző? Mindez persze csak lehetőség, reménykedni legfeljebb abban lehet, hogy az erdélyi levéltárakból még kerülhetnek elő idevágó adatok, főként a kantai Historia Domus esetleges felbukkanása hozhatna új eredményeket.

Kilián István egyik régebbi tanulmányában azt írta: „Csak a XVIII. századi iskolai színi gyakorlat oldaláról tudjuk majd megközelíteni Bessenyei György drámáit, Csokonai Vitéz Mihály iskolai ízü komédiáit” (*Studia Litteraria* 1979. 81.). E megállapítás igazáról meggyőződhet, aki belelapoz a most közrebocsátott szövegekbe: az iskolai humor, a mitológiai és allegorikus alakok szerepeltetése, a morális indíttatású didaktikai és tradicionális cselekményanyag egyaránt felszívódott a felvilágosodás idején önálló magyar drámairodalomba, amely azután túllépett az iskolai játékszín keretein. A minorita drámák impozáns méretű szöveggyűjteménye e fejlődés folytonosságát szemléletesen mutatja be, ez teszi a kötetet oly fontosá nem csupán a 18. századi művelődéstörténetünk, hanem a magyar dráma későbbi története számára is.

Bitskey István